

Dezvoltarea umană – o dimensiune calitativă a unei lumi globalizate

Petru Ștefea

Conferențiar doctor

Marilen Pirtea

Conferențiar doctor

Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract. *“The human development” concept was born in a period characterized by an important number of events that have caused important changes of the geo-political factors as well as essential mutations at economic and social level. This period is known as the “post-war era”. In this era, the world economy has registered considerable progress. The international cooperation and economic development have permitted the significant increase of merchandise and services world-wide commerce as well as the increase of foreign investments. Both the global production structure and the labour force structure have changed. The rapid technological progress changes all activity fields as well as human lives. Unfortunately, this global economic development is doubled by the persistence of economic and social differences and by the occurrence of set-backs. In the present paper, we are trying to present the Romanian position towards the human development as well as the development perspectives of this position in the context of Romania’s integration in the European Union.*

Key words: human development; economic growth; sustainable development; globalization.

Pentru a diminua diversele contraste și pentru a asigura o dezvoltare globală echilibrată, de-a lungul timpului au fost elaborate o serie de strategii și concepte care pun accentul pe procesul *creșterii economice*, proces considerat ca fiind bază a progresului în toate domeniile. Dacă modelele tradiționale de creștere economică erau orientate spre dezvoltarea și amplificarea avuției create, astfel încât să fie asigurate premisele pentru creșterea nivelului de trai sau, altfel spus, aveau o orientare predominant cantitativă, noile abordări ale creșterii trebuie să fie predominant calitative, ceea ce înseamnă că procesul de creștere trebuie să deservească predominant dimensiunile umane, sociale și cele referitoare la mediul înconjurător. Dezvoltarea trebuie să conducă la îmbunătățirea calității vieții oamenilor și la extinderea abilităților lor de a-și modela propriul viitor. Pornind de la aceste considerente, a fost definit conceptul de „dezvoltarea umană” în primul Raport mondial asupra dezvoltării umane elaborat și publicat în 1990 de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD).

În anul 2000 a fost publicată, sub egida Băncii Mondiale și sub coordonarea lui Vinod Thomas, vicepreședinte al Băncii Mondiale și director al Institutului Băncii Mondiale, lucrarea „Calitatea creșterii”. În această lucrare se subliniază importanța dimensiunii calitative a creșterii economice, afirmându-se că dezvoltarea este mai bine deservită atunci când calitatea și cantitatea creșterii se împletesc și când procesul se axează pe dimensiunile umane, sociale, precum și pe cele referitoare la mediul înconjurător și la guvernare.

1. Caracteristici ale dezvoltării umane la nivel internațional

Preocupările privind viitorul umanității, și din această perspectivă cele privind asigurarea unei dezvoltării durabile care să conducă la creșterea calității vieții în mod echilibrat și la nivel global, sunt tot mai frecvent enunțate la numeroase summit-uri și reuniuni internaționale unde este analizat stadiul dezvoltării umane, se apreciază

progresele obținute și se semnalează carențele care mai persistă în diferite domenii. Semnificativ este faptul că sub semnul responsabilității comunității internaționale s-au formulat și adoptat obiective precise a căror realizare să asigure noi dimensiuni ale dezvoltării durabile și, implicit, ale dezvoltării umane. Între aceste obiective se evidențiază *obiectivele mileniului*⁽¹⁾ care fac trimitere la:

- eradicarea sărăciei extreme și a foametei;
- asigurarea educației primare universale;
- promovarea egalității între sexe;
- reducerea mortalității în rândul copiilor;
- îmbunătățirea sănătății maternale;
- combaterea maladiilor ca HIV/SIDA, malaria și tuberculoză;
- asigurarea unei dezvoltări durabile;
- perfecționarea unui parteneriat global pentru dezvoltare.

Organismele internaționale ca PNUD, Comisia Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Durabilă (UNCSD), Departamentul Națiunilor Unite pentru Afaceri Economice și Sociale, Eurostat, OCDE sunt preocupate permanent de identificarea indicatorilor specifici, alcătuind subsisteme în concordanță cu cerințele principalelor segmente ale studiilor pe care acestea le realizează.

Literatura de specialitate cu caracter metodologic și studiile practice din acest domeniu evidențiază două metode de măsurare și analiză a dezvoltării umane: *metode analitice* și *metode sintetice*. În cele ce urmează ne vom referi exclusiv la metodele sintetice de determinare a nivelului dezvoltării umane, acestea fiind mult mai uzitate în practica internațională.

Măsurarea dezvoltării umane cu ajutorul indicatorilor sintetici are la bază trei elemente esențiale:

- longevitatea;
- nivelul de educație;
- standardul de viață.

Pentru *longevitate* se utilizează ca măsură *speranța de viață la naștere*, care reflectă sintetic durata medie a vieții sub influența unor factori cum ar fi alimentația, starea de sănătate, condițiile de locuit etc.

Nivelul de educație reflectă gradul de instruire și accesul la un învățământ de calitate, indispensabil procesului de formare în vederea unei vieți productive în societatea modernă. Nivelul de educație se măsoară prin combinarea datelor privind gradul de alfabetizare pentru adulți și gradul de cuprindere în învățământ.

Accesul la resursele necesare pentru un *standard de viață* convenabil se poate evalua prin *produsul intern brut (PIB) pe locuitor*, calculat la paritatea puterii de cumpărare, în dolari.

Din combinarea celor trei variabile rezultă indicatori sintetici care după modul de calcul și aria aspectelor caracterizate sunt de tip *agregat* și *derivat*.

Suportul metodologic al noilor forme de regionalizare este reprezentat de:

- Ierarhizarea țărilor în raport cu valorile unor indicatori: Indicele Dezvoltării Umane (IDU), PIB pe locuitor, PNB pe locuitor etc.
- Clasificarea țărilor în grupe constituite în raport cu anumite valori-prag stabilite pentru fiecare indicator pe baza unor criterii de apreciere a gradului de dezvoltare, precum și cu repartiția zonală.

În rapoartele mondiale privind *dezvoltarea umană* sunt menționate patru clasificări principale utilizate la nivel mondial de către PNUD și alte organisme internaționale:

- clasificarea după nivelul dezvoltării umane;
- clasificarea după nivelul venitului mediu pe locuitor (PNB pe locuitor);
- principalele agregate ale lumii;
- clasificarea regională.

Agregarea țărilor după nivelul dezvoltării umane se aplică doar acolo unde se calculează indicele dezvoltării umane (IDU), țările fiind ierarhizate după valoarea acestuia. Numărul țărilor cuprinse în această clasificare variază ușor de la un an la altul, deoarece setul de date necesar calculului IDU nu este disponibil pentru toate statele.

În intervalul de variație al indicelui dezvoltării umane cuprins între [0 - 1] sunt delimitate trei segmente cărora le corespund trei grupe de țări după nivelul dezvoltării umane:

- a) *dezvoltare umană ridicată* (0,800- 1,000);
- b) *dezvoltare umană medie* (0,500- 0,799);
- c) *dezvoltare umană scăzută* (0,000- 0,499).

Numărul țărilor din fiecare grupă variază de la un an la altul, dar diferențe sensibile pot fi remarcate pe perioade îndelungate, așa cum rezultă din tabelul de mai jos:

Repartiția țărilor după nivelul dezvoltării umane în perioada 1975-2000

Tabelul 1
-%-

Nivelul dezvoltării umane	1975	1980	1985	1990	1995	2000
- ridicat	21,0	23,2	25,2	29,6	28,8	30,6
- mediu	46,0	48,2	50,4	48,9	48,9	48,6
- scăzut	33,0	28,6	24,4	21,5	22,3	20,8

Sursa: Human Development Report, 2002.

Din rapoartele mondiale privind dezvoltarea umană pe perioada 1990-2004 pot fi desprinse următoarele aspecte:

- permanența caracterizării sintetice a acestui proces cu ajutorul indicelui dezvoltării umane (IDU);
- diversitatea tematică pentru asigurarea aprofundării studiilor asupra aspectelor legate de un anumit segment al dezvoltării umane;
- monitorizarea stadiului realizării obiectivelor mileniului (doar în ultimele rapoarte).

Prezența permanentă în rapoartele mondiale a indicelui dezvoltării umane (IDU), ca indicator sintetic de bază, l-a determinat pe laureatul premiului Nobel pentru economie în anul 1998, profesorul Amartya Sen, să aprecieze că acest indicator a devenit „emblema Raportului Mondial asupra dezvoltării umane” (Sen, 1993, p. 23).

Analizând valorile extreme ale IDU prezentate în tabelul 2 se poate aprecia că în domeniul dezvoltării umane s-au obținut unele progrese redede de creșterea valorilor extreme ale IDU și de scăderea raportului dintre aceste valori. În schimb, menținerea la un nivel ridicat a amplitudinii valorilor extreme reflectă nivelul disparităților existente pe plan mondial.

Evoluția valorilor extreme ale IDU în perioada 1975-2000

Tabelul 2

	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Valoarea maximă a IDU	0,874	0,886	0,906	0,926	0,932	0,942
Valoarea minimă a IDU	0,232	0,253	0,246	0,256	0,262	0,275
Amplitudinea	0,642	0,663	0,660	0,670	0,670	0,667
Raport valoare maximă/valoare minimă	3,77	3,50	3,68	3,62	3,56	3,43

Sursa: Human Development Report, 2002.

Este recunoscut faptul că accesul la resurse este un factor hotărâtor pentru asigurarea unui nivel de viață decent. Unul dintre principalii indicatori care caracterizează accesul populației la resurse este produsul intern brut pe locuitor.

În perioada 1990-2000 PIB-ul real pe locuitor a crescut într-un ritm mediu anual de 1,2%. Interesant este faptul că în timp ce în țările în curs de dezvoltare PIB real pe locuitor înregistrează un ritm mediu anual de creștere de 3,1%, în țările din Europa Centrală și de Est și CSI, PIB pe locuitor scade cu un ritm mediu anual de 2,4%.

Privit în raport cu dezvoltarea umană, se constată că în țările cu o dezvoltare umană ridicată și medie, rata medie de creștere a PIB este de 1,8%, respectiv 1,9%, iar în cele cu dezvoltare umană scăzută de 1%.

Dacă la nivel mondial, în anul 2000, PIB pe locuitor era de 7.446 dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare (PPC), pe grupe de țări după nivelul dezvoltării umane diferențele sunt considerabile (tabelul 3).

PIB pe grupe de țări după nivelul dezvoltării umane în anul 2000

Tabelul 3

Țări cu dezvoltare umană	Pondere PIB în total mondial (-%)	PIB pe locuitor în dolari SUA la PPC	Ponderea populației %
- ridicată	60,2	24973	17,9
- medie	37,4	4141	68,0
- slabă	2,4	1251	14,1

Sursa: Human Development Report, 2002, p. 193.

Datele de mai sus reflectă următoarele aspecte:

- existența unei corelații la nivel global între nivelul dezvoltării umane și valoarea PIB pe locuitor;
- discrepanțele existente între cele trei grupe de țări;
- conturarea unui proces de concentrare a bogăției, deoarece țările cu dezvoltare umană ridicată, având numai 17,9% din populația lumii, dețin 60,2% din PIB mondial, iar țările cu o dezvoltare umană slabă dețin numai 8,4% din PIB la o populație ce reprezintă 14,4% din totalul mondial.

Raportul anual 2004 privind dezvoltarea umană reflectă ierarhizarea țărilor după nivelul de dezvoltare umană caracterizat cu ajutorul indicelui dezvoltării umane la finele anului 2002, datele privind această ierarhizare fiind prezentate în Anexa 1. Se poate astfel observa că sunt ierarhizate 177 țări, pentru care au existat date statistice disponibile, pe primul loc situându-se Suedia, cu un indice al dezvoltării umane de 0,956 și un PIB pe locuitor în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare de 36.600, iar pe ultimul loc se situează Sierra Leone, cu un indice al dezvoltării umane de 0,273 și un PIB pe locuitor de 520 dolari. România se găsește în grupa țărilor cu nivel mediu al dezvoltării umane, situându-se pe locul 69, cu un indice al dezvoltării umane de 0,778 și un PIB pe locuitor de 6.560 dolari.

2. Dezvoltarea umană în România

Mediul economico-social din România și specialiștii în domeniu au luat contact cu conceptul actual al dezvoltării umane odată cu primul Raport Mondial asupra Dezvoltării Umane din anul 1990, elaborat sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Prin acest raport s-a căutat să se creeze fundamentul unei abordări noi, care să acopere toate aspectele vieții umane, aducând o contribuție la definiția, modul de cuantificare și analiza politică a dezvoltării umane.

În condițiile intensificării preocupărilor pentru integrarea României în Uniunea Europeană se impune ca în analiza dezvoltării umane, ca de altfel în toate comparațiile, să se pună accent pe comparațiile cu țările

membre UE – către care tindem –, dar și cu țările candidate cu care concurăm. În acest scop pot fi utilizate diferite procedee de comparații, iar pe baza datelor disponibile pot fi evidențiate o serie de metode de analiză pentru a ilustra poziția României în raport cu cele două grupe de țări.

Indicatorul cel mai utilizat în comparațiile privind dezvoltarea umană, atât la nivel mondial, cât și la nivel european, este indicele dezvoltării umane (IDU). Valoarea IDU reprezintă de fapt o medie aritmetică simplă a indicilor stabiliți pentru trei elemente: speranța de viață la naștere, educația și PIB pe locuitor, cărora li se acordă o importanță egală (metoda PNUD) sau inegală (metoda gradelor de importanță) pentru dezvoltarea umană.

S-au realizat ierarhizări ale țărilor UE pe baza celor două metode menționate mai sus, rezultatele obținute permițând desprinderea următoarelor concluzii:

- Uniunea Europeană este o comunitate de țări cu un nivel ridicat al dezvoltării umane. Această caracteristică se menține indiferent de metoda de calcul aplicată pentru evaluarea IDU;

- Acordarea unui grad mai ridicat de importanță indicatorului „PIB pe locuitor” este justificată de rolul important al creșterii economice în dezvoltarea umană. Aplicat la Uniunea Europeană acest grad sporit de importanță a determinat pentru unele țări schimbări semnificative în ierarhie. Astfel, Luxemburg, cu un PIB pe locuitor în valoare de 50.061 dolari SUA la PPC, trece în ierarhia UE stabilită în raport cu valoarea IDU, de pe locul 9 pe primul loc;

- UE nu cuprinde întreaga „elită” europeană, din care se remarcă Norvegia, ce ocupă primul loc în ierarhia mondială a dezvoltării umane, și Elveția, situată pe locul 11;

- În comparațiile internaționale asupra dezvoltării umane se urmărește ilustrarea locului pe care-l ocupa România în raport cu țările UE. Aceste comparații au la bază fie valoarea IDU (stabilită prin diverse metode de evaluare), fie rangurile din ierarhia mondială stabilită de PNUD și se exprimă de regulă cu ajutorul distanțelor dintre nivelul realizat de România și nivelul mediu realizat la nivelul UE sau nivelul individual al statelor dezvoltate.

Având în vedere că elementul determinant pentru calculul nivelului IDU rămâne PIB-ul pe locuitor, indiferent de metoda folosită, se poate determina numărul de ani necesari României ca să atingă un nivel al PIB-ului pe locuitor comparabil cu cel al țărilor membre ale UE, pe baza ritmului mediu anual de creștere.

Din analiza datelor privind PIB-ul pe locuitor la nivelul UE și cel din România se pot desprinde următoarele concluzii:

- în cazul integrării în UE, eșichierul dezvoltării economice este foarte larg – PIB pe locuitor al României aflându-se la distanțe mari față de cel al țărilor din Uniunea Europeană, adică este mai mic de 7,8 ori decât cel din Luxemburg (prima clasată) și de 2,7 ori față de Grecia (ultima clasată în UE-15);

- față de Slovenia, cea mai avansată dintre grupul țărilor intrate în UE în ultimul val, România are un PIB pe locuitor de 2,7 ori mai mic;

- Pentru a atinge cel mai mic nivel al PIB pe locuitor din cadrul UE stabilit pentru anul 2000, România va avea de parcurs – potrivit calculelor – următoarele perioade de timp:

- 32 ani la un ritm mediu anual de creștere de 3%;
- 24 ani la un ritm mediu anual de creștere de 4%;
- 20 ani la un ritm mediu anual de creștere de 5%.

Participantă la Adunarea generală a Națiunilor Unite din septembrie 2000, intrată în istorie ca Summitul Mileniului, România și-a exprimat acordul cu obiectivele cuprinse în Declarația mileniului pentru lupta împotriva sărăciei, a foametei, a maladiilor, analfabetismului, degradării mediului și discriminării față de femei, declarație ce și-a propus ca orizont de timp anul 2015.

Asumarea obligațiilor din această declarație impune implementarea următoarelor măsuri din partea României:

- elaborarea strategiilor necesare soluționării problematicei asumate;
- cuantificarea realizărilor cu ajutorul unui sistem de indicatori;
- monitorizarea modului de realizare;
- analiza stadiului realizărilor.

Măsurile privind cuantificarea obiectivelor mileniului vizează:

- Satisfacerea cerințelor interne pentru asigurarea informațiilor necesare elaborării strategiilor naționale și politicilor de dezvoltare economico-socială, de urmărire a stadiului de realizare a obiectivelor propuse;

- Satisfacerea cererilor externe de informații asupra evoluției și stadiului dezvoltării umane în țara noastră. Această cerință presupune de regulă alinierea la standardele internaționale, armonizarea sistemului de indicatori statistici, a conținutului indicatorilor și a metodelor de calcul.

- Participarea activă a statisticii românești la studiile de comparații internaționale, ceea ce presupune o activitate laborioasă de asigurare a comparabilității, în special în exercițiile multițări.

Integrarea indicatorilor ce reflectă obiectivele mileniului în sistemul indicatorilor privind dezvoltarea

umană este benefică sub aspect metodologic, al eficienței economice și mai ales al lărgirii posibilităților de analiză.

În țara noastră, monitorizarea este asigurată prin baze de date administrate de următoarele instituții:

- Institutul Național de Statistică, în calitate de coordonator al statisticii oficiale;
- Instituții ale administrației publice centrale;
- Institute de cercetare de profil;
- Reprezentanța PNUD în România.

În final putem concluziona că poziția României în comparațiile internaționale privind dezvoltarea umană și dezvoltarea durabilă nu ne este deloc favorabilă, țara noastră aflându-se în urma unor țări cu potențial mult mai modest decât al nostru, ceea ce ne face să afirmăm că acest nivel scăzut al dezvoltării se datorează proastei valorificări a acestui potențial, iar în această direcție un rol deosebit revine sistemului politic din România și managementului guvernamental.

Note și referințe bibliografice

⁽¹⁾ Enunțate la Adunarea Generală a Națiunilor Unite din septembrie 2000, cunoscută și sub denumirea de „Summitul Mileniului”

Sen, A. (1993). *Evaluer le developpment humain - Rapport sur le developpment humain*

Development Outreach nr. 3/2002

European Commission, Eurostat – Measuring progress towards a more sustainable Europe- Proposed indicators for sustainable development, 2001

Human Development Report, 2002

Human Development Report, 2004

Manualul de Economie elaborat de Colectivul Catedrei de Economie și Politici Economice, ASE, 2004

OECD, “ Strategies for Sustainable Development- Practical Guidance for Development Co-operation”

Rapport mondial sur le developpment humain- PNUD 1990;

Ierarhizarea țărilor după nivelul de dezvoltare umană

Nr. crt.	Țara	PIB/locuitor (la paritatea puterii de cumpărare)	Indicele speranței medii de viață la naștere	Indicele educației	Indicele PIB	Indicele dezvoltării umane 2002
Dezvoltare umană ridicată						
1	Norvegia	36.600	0,90	0,99	0,99	0,956
2	Suedia	26.050	0,92	0,99	0,93	0,946
3	Australia	28.260	0,90	0,99	0,94	0,946
4	Canada	29.480	0,90	0,98	0,95	0,943
5	Olanda	29.100	0,89	0,99	0,95	0,942
.
.
51	Bahamas	17.280	0,70	0,88	0,86	0,815
52	Cuba	29.100	0,86	0,91	0,66	0,809
53	Mexic	8.970	0,81	0,85	0,75	0,802
54	Trinidad și Tobago	9.430	0,77	0,87	0,76	0,801
55	Antigua și Barbuda	10.920	0,82	0,80	0,78	0,800
Dezvoltare umană medie						
56	Bulgaria	7.130	0,77	0,91	0,71	0,796
57	Federația Rusă	8.230	0,69	0,95	0,74	0,795
58	Libia	7.570	0,79	0,87	0,72	0,794
59	Malaesia	9.120	0,80	0,83	0,75	0,793
60	Macedonia, TFYR	6.470	0,81	0,87	0,70	0,793
.
.
69	România	6.560	0,76	0,88	0,70	0,778
.
.
137	Swaziland	4.550	0,18	0,74	0,64	0,519
138	Bangladesh	1.700	0,60	0,45	0,47	0,509
139	Sudan	1.820	0,51	0,52	0,48	0,505
140	Nepal	1.370	0,58	0,50	0,44	0,504
141	Camerun	2.000	0,36	0,64	0,50	0,501
Dezvoltare umană redusă						
142	Pakistan	1.940	0,60	0,40	0,49	0,497
143	Togo	1.480	0,41	0,62	0,45	0,495
144	Congo	980	0,39	0,71	0,38	0,494
.
.
175	Burkina Faso	1.100	0,35	0,16	0,40	0,302
176	Nigeria	800	0,35	0,18	0,35	0,292
177	Sierra Leone	520	0,16	0,39	0,28	0,273